

Povzetek JP 5. 4. 2016

Kako se pri pregledovanju besedil lotevati t. i. ki-stavkov oz. ali jih odpravljati

Ponovno obravnavo teh stavkov je spodbudila objava članka Dafne Marko in Damjana Popiča Restriktivnost in oziralni relativniki v slovenskem jeziku v monografiji Pravopisna razpotja (ZRC SAZU 2015), in sicer navedeni zgledi (neustreznih) lektorskih popravkov, ki so za avtorja dokaz, da (doslej) veljavna jezikovna teorija ni ustrezna. Če je namreč ne znajo upoštevati niti lektorji, torej ljudje, ki bi morali obvladati jezikovna pravila, kako naj pričakujemo, da jih bodo sposobni upoštevati drugi uporabniki jezika.

V društvu smo pred leti že poslušali predavanje dr. Toma Korošca o ki-stavkih (2002) in imeli o tem jezikovni pogovor (2012).

Tega povzetka ne gre razumeti kot temeljito analizo starejše in sodobne jezikovne teorije o tem vprašanju, pač pa kot poskus vpogleda v lektorske posege na tem področju. Namen našega aprilskega pogovora je bil namreč v prvi vrsti proučiti v članku navedene lektorske popravke, ugotoviti, ali so reprezentativen zgled lektorskega dela, in si razjasniti, kaj je lektorjem očitana lektorska paranorma. In da res ne bi izzvenelo kot »paranorma«, je na koncu povzetka dodano nekaj virov za samostojno proučevanje te problematike. Pri navajanju virov pa se nismo potrudili, da bi poiskali vse obstoječe razprave, in nismo še enkrat navajali virov, ki so omenjeni že v Pravopisnih razpotjih.

Preden se za uvod lotimo teorije tega razmeroma zahtevnega, do danes očitno še ne tako dobro raziskanega in dorečenega skladijskega vprašanja, da bi novi izsledki našli pot v praktična navodila za uporabnike, pa povzemimo omembo s konca pogovora – samo bežno smo se utegnili dotakniti nespornih napak, za katere upamo, da so v naši jezikovni stvarnosti bolj posledica nezbranosti, površnosti in naglice kot pa neznanja, torej da so uporabniki jezika to še sposobni upoštevati.

Gre za neupoštevanje **obveznega ujemanja ki-stavka (prilastkovega odvisnika) z odnosnico v nadrednem stavku**, kar je še posebej pogosto, kadar je odnosnica samostalnik srednjega spola, kot je npr. v povedi:

To je vprašanje, ***na katerega*** ne znam odgovoriti.

Odnosnica v glavnem stavku je **vprašanje**, sam. sr. sp., zato bi bilo pravilno, da bi bil v odvisniku uporabljen oziralni zaimek srednjega spola – **na katero**:

To je **vprašanje**, na **katero** ne znam odgovoriti.

Napaka žal sploh ni tako redka.

Za neujemanje gre tudi v tem primeru:

To je le nekaj zadev, ki je zaznamovalo občinsko politiko v letu 2015.

V glavnem stavku bi ob zvezi **nekaj zadev** res uporabili ednino (**Nekaj zadev je zaznamovalo politiko**), na obliko glagola v oziralnem stavku pa vpliva samostalniško jedro besedne zveze nadrednega stavka, torej **zadeve**, sam. ž. sp. v množini:

To je le nekaj zadev, ki so zaznamovale občinsko politiko v letu 2015.

Tudi naslednja pogosta napaka je povezana z neujemanjem z odnosnico, in sicer v dvogovoru, ko se govorec ne zaveda, kaj je odnosnica, ko torej odvisnik veže na osebek nadrednega stavka namesto na pravo odnosnico. Tak primer:

Vi ste eden tistih, ki se tega ne zavedate.

Govorec ni upošteval, da se ki-stavek nanaša na »**tiste**« in ne na »vi«, pa čeprav velja, ker je ta »vi« »eden tistih«, res tudi za »vi«. V glavnem stavku bi to bilo: Vi se tega ne zavedate in drugi se tega ne zavedajo. Ko pa zgradbo povedi spremenimo v zvezo nadrednega stavka in podrednega oziralnega stavka, je pravilno samo:

Vi ste eden tistih, ki se tega ne zavedajo.

Šele ko bi bili vsi uporabniki jezika med temi, ki se tega pravila zavedajo, bi se lahko posvečali samo razglabljanju, kateri ki-stavek je **pravi** in kateri **nepravi**.

Preden smo se lotili analize lektorskih popravkov t. i. ki-stavkov iz omenjenega članka, smo poudarili nekaj dejstev.

Dejstva:

1. V besedilih, zlasti publicističnih (ta pa s svojo vseprisotnostjo vplivajo na vse druge zvrsti), je ki-stavkov zelo veliko – v skoraj vsaki povedi, pogosto v eni sami celo več takih stavkov, drug za drugim. V govoru (zaradi drugačnega načina tvorbe sporočila) ta zgradba ni tako pogosta.

Tipičen časopisni zgled, pred lektorskim posegom: V tej statistiki se tako poleg takih, **ki** se zadolžijo iz objestnosti ali celo z namenom goljufanja, znajdejo tudi socialni primeri, **ki** so na koncu zaradi manjšega dolga, **ki** pa se v izvršilnem postopku hitro pomnoži, dejansko deložirani.

2. Lektoriranje je pregledovanje besedil ob upoštevanju norme, norma pa so, vsaj za lektorje, napotki iz normativnih priročnikov (veljavni SP, SS in SSKJ).
3. Napotki za rabo t. i. ki-stavkov se posredno ali neposredno opirajo na ugotovitve Antona Sovreta (Oziralni odvisnik – sintaktični omnibus, 1939), Janeza Gradišnika (Naš jezik, 1986) in Jožeta Toporišiča (Slovenska slovnica, 1976, 2000).
4. Na lektoriranje (= jezikovno popravljanje besedil) vplivajo (tudi) lektorske šole (interna navodila, jezikovni nasveti ...) in lektorjev jezikovni občutek.
5. Ob popravljanju posameznih povedi je treba upoštevati celotno besedilo.
6. Mehanično, klišejsko popravljanje (lahko) besedilo pokvari, zato si v LdS z vsem svojim početjem že vse od začetka prizadevamo povečati kakovost lektoriranja.

Kaj pravi o ki-stavkih SSKJ² (spletna verzija)

iztočnica **ki** zaim., v vezniški rabi, v odvisnih sklonih se mu dodaja ustrezni osebni zaimék, v oziralnih odvisnih stavkih

1. za uvajanje stavka, ki prilastkovno določa osebo ali stvar v nadrednem stavku

a) v nepredložni rabi: to je (tisti) človek, ki me je rešil hude zadrege; drobna bitja, ki jih odkriva mikroskop; govoriš o stvareh, ki jih ne poznaš / tako se bo zgodilo vsakemu, ki ji bo ugovarjal / ekspr. to je najlepši kraj, ki sem ga kdaj videl / ekspr. ne pozabi name, ki te imam najrajši; /.../

2. za dopolnjevanje, opredeljevanje vsebine nadrednega stavka (v SSKJ je tu še bil kvalifikator – raba naraščča): besedo je dobil poslanec, ki je govoril dobro uro; tedaj je pripeljal avto, ki je dečka podrl *in dečka podrl*

iztočnica **ki**¹ – ki njega/ga, ki nje/je, ki njega/ga ozir. morfem 1. ob neimenovalniških oblikah os. zaim. potres, ~ je prizadel Posočje; Tako se bo godilo vsem, ~ se (jim) bodo upirali; predstava, ~ se je vsi spominjajo; žrtve, ~ jim ne vemo imena; film, ~ se o njem veliko govori *o katerem*; vrstniki, ~ smo z njimi hodili v osnovno šolo *s katerimi*; ljudje, ~ ne rinejo v ospredje; hoditi z dekletom, ~ nase kaj da; za predlogi je navadnejša raba zaim. *kateri*: film, o katerem se veliko govori; manj navadna je taka raba ob naslonskih zaim. oblikah predstava, katere se vsi spominjajo; zastar. potres, kateri je prizadel Posočje; °srečati prijatelja, ~ je nedavno diplomiral *prijatelja, ta je*; Tedaj je pripeljal avto, ~ je dečka podrl *avto, in (ta) je*

Pogled v preglednice, objavljene v članku, pokaže, da je marsikateri lektor čisto mehanično upošteval prav pravopisno navodilo, »kaj narediti s prijateljem, ki je diplomiral«, in s tem besedilo vsaj slogovno pokvaril, ga naredil bolj okornega. Ker v pravopisu ni prostora za (primerno dolge nazorne) razlage, *menimo, da zgledi, ki bi potrebovali daljšo razlago, v pravopis ne spadajo, in da je torej treba dobro pretehtati, kateri zgledi so primerni predstavniki pravilne rabe*. »Diplomirani študent« za ki-stavek (danes) očitno ni (več) primeren.

Tudi drugi zgled za to, s čim nadomestiti ki-stavek (Tedaj je pripeljal ...), ni posrečen, saj ni nujno, da je predlagano nadomestilo vselej pravilno: *Tedaj je pripeljal avto, ki je dečka podrl* je namreč teoretično lahko tudi čisto pravilno – avto ga je (lahko) najprej (nekoč) povozil, potem (nekoč) pa je točno ta avto (nekam) pripeljal. Vse je pač odvisno od sobesedila! *Ob izbiri primernih zgledov je treba dobro premisliti, kako lahko na njihovo razumevanje vpliva sobesedilo*.

Ob iskanju podatkov, kako vprašanje ki-stavkov rešuje sodobnejša jezikovna teorija, je bil na spletu med drugim odkrit članek Roberta Cazinkića (JiS 1999), za našo tokratno analizo lektorskih popravkov pa zadostuje, če po tem povzamemo samo **delitev na omejevalne in neomejevalne oziralne odvisnike**:

Omejevalni odvisnik, npr.: Sir, **ki je mehak**, se lahko maže, je neopustljiv. Tega odvisnika (*ki je mehak*) ne moremo izpustiti, ne da bi prizadeli pomen glavnega/nadrednega stavka – *Sir se lahko maže* namreč ne pomeni istega kot *Sir, ki je mehak*, se lahko maže.

Neomejevalni odvisnik pa prinaša samo dodatno informacijo, npr.: Sir, **ki je mlečni izdelek**, je zdrav. Ker z njim dodana informacija (*ki je mlečni izdelek*) ne vpliva na pomen glavnega/nadrednega stavka (*Sir je zdrav*), ga lahko tudi izpustimo.

Pri lektoriranju (nam) povzročajo težave samo taki, **neomejevalni** odvisniki, saj so prav to tisti ki-stavki, o katerih se moramo odločiti, potem ko oz. če s

Sovretovim preizkusom z zaimkom tisti – tisti, ki ... – prave oziralne odvisnike sprejmemo, torej jih ohranimo, za nepravne pa iščemo boljšo rešitev. Lahko bi rekli, da imamo ob **pravih**, to je **omejevalnih** oziralnih odvisnikih, še **dve vrsti nepravih, neomejevalnih**, in sicer:

1. ki-stavek, ki je s pomenskega vidika enakovreden glavnemu stavku, predstavlja pa **dodaten podatek**, samostojno misel – tu **popravek ni ravno nujen/obvezen** in že za Sovreta ni bil »največji greh« – in
2. ki-stavek, ki prinaša **posledico**, torej v zvezi glavnega in odvisnega stavka, kjer ki-stavek ne pomeni pomenske dopolnitve glavnega stavka, temveč gre pri taki zvezi za očitno **zaporedje dogodkov** – tu pa bi še vedno **upoštevali tradicijo** in take zveze po možnosti **spremenili**.

Ko razmišljamo o taki povedi z oziralnim stavkom, vemo, da je pravilno zgrajena, če gre v takem odvisniku za dejanje, ki se je časovno zgodilo pred dejanjem nadrednega stavka.

V nadaljevanju je nekaj zgledov, kako je mogoče pretvoriti poved s ki-stavkom, ob tem pa je treba opozoriti, da je tako teoretiziranje lahko pravilno samo pri iz sobesedila iztrganih delih – da ima torej zadnjo besedo pri tem vedno prav sobesedilo:

Dražil je psa (A), ki ga je ugriznil (B). – A se je zgodilo pred B, B je posledica A!
Rešitve:

A + , in ta + B: Dražil je psa, **in ta** ga je ugriznil.

A + , ta pa + B : Dražil je psa, **ta pa** ga je ugriznil.

B + ki + A: Ugriznil **ga je pes, ki ga** je dražil.

pes + ki + A + B: **Pes, ki ga/katerega** je dražil, **ga je** ugriznil.

Zaletel se je v drevo (A), ki se je podrlo nanj (B).

Rešitve:

A + , **in to** + B: Zaletel se je v drevo, **in to** se je podrlo nanj.

A + , **to pa** + B : Zaletel se je v drevo, **to pa** se je **nato** podrlo nanj.

drevo + , **ki + A** , + B: Drevo, **v katero** se je zaletel, se je podrlo nanj.

B + , **potem ko** + A: Drevo se je podrlo nanj, **potem ko se je** zaletel vanj.

Za njima je pritekkel stražnik (A), ki ju je zaslišal(B).

A + in + B: Za njima je pritekkel stražnik **in** ju zaslišal.

stražnik + , ki + A + , B: **Stražnik, ki je** pritekkel za njima, **ju je** zaslišal.

Še nekaj zgledov, kako lahko zmanjšamo število ki-stavkov:

- **nestavčno** – Človek, **ki je na sliki**, mi je znan. >> Človek **na sliki** mi je znan.
- **polstavek** – Banka naj bi bila zaradi posojil, **ki so bila odobrena** v letih od 2007 do 2011, oškodovana za 23 milijonov. >> posojil, **odobrenih** v ...
- **ločene krajše povedi** – V prvi kratki uradni informaciji so zapisali, da so aretirali 39-letnega moškega, **ki so mu odvzeli prostost in odredili policijsko pridržanje**. >> ... aretirali 39-letnega moškega. **Odvzeli so mu prostost in zanj odredili policijsko pridržanje.// Odrejeno mu je bilo policijsko pridržanje.**
- **pripredje** – Ponavljala je besede, **ki so se kasneje izkazale za resnične**. >> Ponavljala je besede, **te pa so se kasneje izkazale za resnične**.
Vprašanje je le, ali bo lahko zaigral reprezentant Matej Fideršek, **ki** po poškodbi še ni povsem okreval. >> Vprašanje je le, ali bo lahko zaigral reprezentant Matej Fideršek, **saj** po poškodbi še ni povsem okreval. (Pomen se tako sicer minimalno spremeni, a je to najhitrejša rešitev, če moramo iz besedila v časovni stiski odstraniti vsaj nekaj te zgradbe, ki postaja moteča, če se preveč ponavlja.)
- **drugačno podredje** – To je primer otrok, **ki** sta pred nekaj meseci ostala brez mame, **ki jo je ubil** njun oče. > To je primer otrok, **ki** sta pred nekaj meseci ostala brez mame, **ker jo je ubil** njun oče. (Velja enako kot zgoraj!)

Ob tem pa dodajmo še **opozorilo** (ostalo v spominu po predavanju T. Korošca 2002), **da vrinjeni stavki niso primerno nadomestilo za take ki-stavke**, tudi zato, ker ne delujejo naravno. V obliki vrinjenega stavka dodajamo vsebino z neke druge ravni (oz. kot je svetovano v jezikovni svetovalnici ISJFR – »ko gre za informacijo z neke povsem druge ravni upovedovanja, ki besedilo na tem mestu vsebinsko razširja, bogati«), in ne enakovrednega dodatnega podatka z iste ravni, za kar pa bi vendarle kdo našel »dovoljenje« tudi v drugih dveh delih spletnega odgovora ISJFR – »ko gre za informacijo, ki je bralcu že znana in ga nanjo zgolj opominjamo; ko gre za stvar, o kateri bomo sicer več povedali kasneje, a jo omenjamo že na tem mestu.«

Zlasti v zvočnih medijih se je pred tvorbo vrinjenega stavka dobro vprašati o smiselnosti zapletenih dolgih povedi, kar povedi z vrinjenim stavkom nedvomno so.

Za zgled neustreznega vrinjenega stavka lahko velja kar 3. komentirani lektorski popravek iz nadaljevanja, za zgled, kaj sploh je vrinjeni stavek, pa Wikipedijin ponazoritveni primer: *Pred leti – bil sem še mlad in zato še manj izkušen – sem se loteval tudi »nemogočih« stvari.*

Zgledi lektorskih popravkov v članku Restriktivnost in oziralni relativniki v slovenskem jeziku

Na pogovoru smo razpravljali o vseh navedenih popravkih, a tukajšnje komentiranje vseh bi povzetek preveč podaljšalo. Iz tega razloga v celoti povzemamo samo objavljene preglednice – da lahko bralec razmisli, kako bi sam ravnal ob posameznem zgledu, in da s tem razmisli tudi o primernosti svojega načina pisanja/popravljanja.

Mnenje petnajstih lektorjev o teh popravkih na aprilskem pogovoru pa lahko strnemo v trditev, da se (na pogovoru sodelujoči lektorji) ne prepoznajo v navedenih zgledih, da je večina popravkov okornih in sploh nepotrebnih (npr. kadar gre za drugi podatek, dodan tako mimogrede), nekateri popravki pa pomenijo tudi vsebinsko pokvarjeno besedilo oz. kažejo, da se je lektor ukvarjal s ki-stavkom, ni pa opazil pravih slabosti povedi, ki jo je popravljajl.

Na koncu preglednic sledi nekaj naših komentarjev – za vzorec.

Preglednice lektorskih popravkov ki-stavkov iz članka Restriktivnost in oziralni relativniki v slovenskem jeziku

IZ KORPUSA LEKTOR – IZVORNO	LEKTORIRANO
Naj vaši sodelavci nekaj časa preživijo v tem kotičku, ki ga pokažite tudi svojim partnerjem.	Naj vaši sodelavci nekaj časa preživijo v tem kotičku, pokažite ga tudi svojim partnerjem.
Zanimiva je tudi Ecova delitev na fabulo in predmet pripovedi, ki jo je, kot navaja, povzel po ruskih formalistih.	Zanimiva je tudi Ecova delitev na fabulo in predmet pripovedi; fabulo je, kot navaja, povzel po ruskih formalistih.
Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij, ki so zaradi svoje specializiranosti uporabnikom neintuitivni ter posledično neprijazni (Kosem 2008).	Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij; zaradi svoje specializiranosti so uporabnikom neintuitivni ter posledično neprijazni (Kosem 2008).
Takrat je tudi čas, da študenti in študentke končno delovno verzijo oddajo mentorju, ki jim potem pomaga do končne izdelave in oddaje naloge.	Takrat je tudi čas, da študent končno delovno verzijo odda mentorju; ta mu potem pomaga do končne izdelave in oddaje naloge.
Ključne besede, ki jih je ponavadi tri do šest , so namenjene tematski umestitvi dela v elektronskih bazah, npr. v COBISS-u.	Ključne besede – ponavadi tri do šest – so namenjene tematski umestitvi dela v elektronskih bazah, npr. v COBISS-u.
Poleg sodobnosti jezikovnih podatkov, ki so za uspešno opismenjevanje vsekakor nepogrešljivi , prinaša delo s korpusom	Poleg sodobnosti jezikovnih podatkov – ti so za uspešno opismenjevanje vsekakor nepogrešljivi – prinaša delo s korpusom predvsem nove

predvsem nove možnosti za razmišljanje o jeziku.	možnosti za razmišljanje o jeziku.
Panorama vsebuje štiri, ki pa pripadajo le dvema besediloma ...	Panorama vsebuje štiri, vendar pripadajo le dvema besediloma ...
Izbira avtorjev je do neke mere logična; kot bomo videli v nadaljevanju, učenci/dijaki bolje prepoznavajo besedila opisnega in pripovednega tipa, ki so jim bolj izpostavljeni.	Izbira avtorjev je do neke mere logična; kot bomo videli v nadaljevanju, učenci/dijaki bolje prepoznavajo besedila opisnega in pripovednega tipa, saj so jim bolj izpostavljeni.
Območje je omejeno s pobočji južnoafriškega višavja, zaradi česar je večina padavin orografskih, ki se jim poleti pridružijo še konvekcijske.	Območje je omejeno s pobočji južnoafriškega višavja, zaradi česar je večina padavin orografskih, poleti pa se jim pridružijo še konvekcijske.
Pri izdelavi kolokacijske slike so uporabljeni vnaprej določeni parametri, ki jih učenec ne more spreminjati.	Pri izdelavi kolokacijske slike so uporabljeni vnaprej določeni parametri, učenec pa jih ne more spreminjati.
... je odrešilna institucija, ki je Španiji naredila nadvse pomembne usluge, ki pa jo je razkolniški in filozofski fanatizem osmešil in sramotno očrnil.	... je odrešilna institucija, ki je Španiji naredila nadvse pomembne usluge, a jo je razkolniški in filozofski fanatizem osmešil in sramotno očrnil.
Na svetu živi na milijone majhnih kmetov, ki svoje proizvode lahko prodajajo le peščici podjetij, ki diktirajo cene.	Na svetu živi na milijone majhnih kmetov, ki svoje proizvode lahko prodajajo le peščici podjetij, ta pa diktirajo cene.
Prikazani bodo prizori iz življenja osebe, ki je približno istih let, kot so sami, ki živi na drugem delu sveta, na Kitajskem.	Prikazani bodo prizori iz življenja osebe, ki je približno istih let, kot so sami, in živi na drugem delu sveta, na Kitajskem.
Moramo mu razjasniti, kako zelo je podoben igralcu šaha, ki je postavljen pred šahovski problem, ki se mu zdi mnogo pretežak zanj, in ki – vrže figure z deske.	Moramo mu razjasniti, kako zelo je podoben igralcu šaha, ki je postavljen pred šahovski problem, ki se mu zdi mnogo pretežak zanj, in zato – vrže figure z deske.
IZ KORPUSA ŠOLAR – IZVORNO	LEKTORIRANO
Takrat se opogumi tudi baronica, ki prispeva svoj del, s tem ko zamenja obleke z Nežkinimi.	Takrat se opogumi tudi baronica in prispeva svoj del, s tem ko zamenja obleke z Nežkinimi.
V gostilni se ljudje nekega dne z besedami in kamenjem spravijo nad Jermana, ki ga tudi poškodujejo.	V gostilni se ljudje nekega dne z besedami in kamenjem spravijo nad Jermana in ga tudi poškodujejo.
Nato se še pojavi Kreonova žena Evridika, ki izve, da je Hajmon mrtev in tudi ona gre v palačo in se zabode pred oltarjem.	Nato se še pojavi Kreonova žena Evridika, ko izve, da je Hajmon mrtev, gre v palačo in se zabode pred oltarjem.
Medtem ko je bil Volodja bolničar, ki je vsem hotel spremeniti identiteto.	Medtem ko je bil Volodja bolničar in je vsem hotel spremeniti identiteto.
Opazil pa sem našo ladjo, s katero smo pluli, ki je bila raztreščena blizu otoka.	Opazil pa sem našo ladjo, s katero smo pluli in je bila raztreščena blizu otoka.
Ofelija, ki se je utopila, je umrla zaradi Hamleta, ki je bil zaslepljen z maščevanjem in se ni več zmenil zanj.	Ofelija, ki se je utopila, je umrla zaradi Hamleta, saj je bil on zaslepljen z maščevanjem in se ni več zmenil zanj.
Meni, da je bolje počakati na trenutek, ko Klavdij ne bo skesan, da bo v onostranstvu trpel enako kot njegov oče, ki ni imel priložnosti za sveto spoved in je tako njegova grešna duša odšla v pekel namesto v nebesa,	Meni, da je bolje počakati na trenutek, ko Klavdij ne bo skesan, da bo v onostranstvu trpel enako kot njegov oče, saj on ni imel priložnosti za sveto spoved in je tako njegova grešna duša odšla v pekel namesto v nebesa, tako kot bi duša vsakega

tako kot bi duša vsakega kralja morala.	kralja morala.
OBRATNE PRETVORBE	
Skoraj celotni svetovni riž raste na manjših nasadih in je sejan na roko.	Skoraj vsa količina riža raste na manjših nasadih, ki so sejani na roko.
Ptičji lov je omenjal tudi Boris Kuhar (1972) ter izpostavil razlike med gosposko in kmeti.	Ptičji lov je omenjal tudi Boris Kuhar (1972), ki je izpostavil razlike med gosposko in kmeti.
Z vidika transformacij v kompleksnih sistemih sta dialektične spremembe v organizacijah opisala tudi MacIntosh in MacLean (1999) in ugotavljala, da so neravnotežna stanja v sistemih predpogoj za radikalne spremembe.	Z vidika transformacij v kompleksnih sistemih sta dialektične spremembe v organizacijah opisala tudi MacIntosh in MacLean (1999), ki sta ugotavljala, da so neravnotežna stanja v sistemih predpogoj za radikalne spremembe.
Ob razkrajanju vodne hijacinte se v vodo sprošča metil živo srebro in še dodatno povešuje vsebnost strupenih snovi v ribah.	Ob razkrajanju vodne hijacinte se v vodo sprošča metil živo srebro, ki še dodatno povešuje vsebnost strupenih snovi v ribah.
Znotraj Afrike bi po navedenih projekcijah kar 90 % porasta odpadlo na Podsaharsko Afriko – leta 2050 naj bi imela 1,96 milijarde, Severna Afrika pa okrog 322 milijonov prebivalcev.	Znotraj Afrike bi po navedenih projekcijah kar 90 % porasta odpadlo na Podsaharsko Afriko, ki naj bi leta 2050 imela 1,96 milijarde, Severna Afrika pa okrog 322 milijonov prebivalcev.
Prvič jo je omenil grški zgodovinar Herodot in zapisal, da se demotska pisava razlikuje od hieratske in od hieroglifov.	Prvič jo je omenil grški zgodovinar Herodot, ki je zapisal, da se demotska pisava razlikuje od hieratske in od hieroglifov.
Svoje zamisli je utemeljil na Rousseaujevih načelih in si jih prizadeval uresničiti v praksi.	Svoje zamisli je utemeljil na Rousseaujevih načelih, ki si jih je prizadeval uresničiti v praksi.

Naš komentar nekaj popravkov

1.

Zanimiva je tudi Ecova <u>delitev</u> na fabulo in predmet pripovedi, ki jo je, kot navaja, povzel po ruskih formalistih.	Zanimiva je tudi Ecova delitev na fabulo in predmet pripovedi; fabulo je , kot navaja, povzel po ruskih formalistih.
--	---

Poved v izvirniku je pravilno zgrajena:

Zanimiva je ... delitev ... ki jo je, ..., povzel po ruskih formalistih.

Popravljen poved pa pomeni nekaj čisto drugega: Zanimiva je ... delitev ...; **fabulo je**, ..., povzel po ruskih formalistih.

POPRAVEK NI SAMO NEPOTREBEN, AMPAK JE NEPRAVILEN – povzroča celo vsebinsko napako.

2.

Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij, ki so zaradi svoje specializiranosti uporabnikom neintuitivni ter posledično neprijazni.	Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij; zaradi svoje specializiranosti so uporabnikom neintuitivni ter posledično neprijazni .
---	---

Od sobesedila je odvisno, ali bi se tu lotili (tudi) popraviljanja ki-stavka, a tako, kot je poved popravljena, je ne bi popravili – popravili bi namreč prej druge stvari (*svoj, posledično, uporabnikom neintuitiven*; tehtali bi zvezo *uporabnikom neprijazen*, uporabo samostalnika *uporabnik* v množini, predvsem pa bi popravili spol obeh pridevnikov v odvisniku, ker se odvisnik nanaša na **orodja, orodja** pa so srednjega spola, medtem ko bi ki-stavek ali pustili nespremenjen (gre za dodani podatek – razlog je zasnova orodij + orodja so specializirana in zato neprijazna) ali pa bi ga dodali kot samostojen stavek/dostavek: ... orodij; **ta so zaradi ...**

Naša rešitev:

Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij, **ki so zaradi specializiranosti** neintuitivna (?) in (zato) uporabniku/do uporabnika/za uporabnika neprijazna.

Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij, **saj gre za orodja, ki so zaradi specializiranosti** neintuitivna (?) in (zato) uporabniku/do uporabnika/za uporabnika neprijazna.

Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij; **ta so zaradi specializiranosti** neintuitivna (?) in (zato) uporabniku/do uporabnika/za uporabnika neprijazna.

Razloge gre iskati predvsem v zasnovi konkordančnih orodij. **Zaradi svoje specializiranosti so (orodja) namreč** neintuitivna (?) in (zato) uporabniku/do uporabnika/za uporabnika neprijazna.

NUJNI POPRAVEK NI BIL ZAZNAN (spol samostalnika orodje), **NAPRAVLJENI POPRAVEK** pa je lahko označen tudi kot **OKOREN**, ker spreminja slog.

3.

Poleg sodobnosti jezikovnih podatkov, ki so za uspešno opismenjevanje nepogrešljivi , prinaša delo s korpusom predvsem nove možnosti za razmišljanje o jeziku.	Poleg sodobnosti jezikovnih podatkov – ti so za uspešno opismenjevanje vsekakor nepogrešljivi – prinaša delo s korpusom predvsem nove možnosti za razmišljanje o jeziku.
---	---

V povedi nekaj zmoti (v izvirni in v popravljeni), a to spet ni ki-stavek kot tak, ampak to, na kaj se ta stavek navezuje – navezovati bi se moral na **sodobnost** (nepogrešljivo je to, da so podatki sodobni; nepogrešljiva je njihova sodobnost), ne pa na **podatke** (ne gre za sodobnost podatkov, ki so nepogrešljivi), kot imamo v izvirniku in tudi v popravljenem besedilu.

Ta in prejšnji zgled skupaj pa odpirata še eno možnost razlage. V obeh primerih gre za ki-stavek ob podredno zloženi besedni zvezi. Tu imamo vprašanje za jezikoslovce: **Se lahko tak ki-stavek nanaša samo na jedro besedo** (zasnova konkordančnih orodij, sodobnost jezikovnih podatkov) **ali se lahko nanaša tudi na prilastek?** Če je mogoče trditi, da je **ki-stavek nesporno pravilen samo, če se navezuje na jedro besedne zveze**, smo morda našli odgovor, zakaj (in kako) to popravljati:

*poleg **sodobnosti jezikovnih podatkov, ki so za opismenjevanje nepogrešljivi***

- poleg **sodobnosti** podatkov, **ki je za opismenjevanje nepogrešljiva**
- **kar je za opismenjevanje nepogrešljivo**
- Lahko pa **spremenimo jedro besedne zveze v levi prilastek**, desni prilastek se spremeni v jedro besedne zveze, na jedro pa lahko obesimo ki-stavek: poleg **sodobnih** podatkov, **ki so ... nepogrešljivi ...**

In kako bi lahko predelali prejšnji zgled, da bi se ki-stavek navezoval na jedro (če je naša hipoteza pravilna)?

*... v **zasnovi konkordančnih orodij, ki so zaradi svoje specializiranosti uporabnikom neintuitivni***

Odvisnik navežemo na jedro besedne zveze:

- ... v **zasnovi** konkordančnih orodij, **kakršno imamo. Konkordančna orodja so zaradi specializiranosti neintuitivna ...**
- ... v takšni **zasnovanosti** konkordančnih orodij, **da so ta zaradi specializiranosti neintuitivna ...**

Lahko pa **ki-stavek ob desnem prilastku** (torej stavčni prilastek, nanašajoč se na prilastek) **nadomestimo z drugačno zgradbo** (z brezvezjem, priredjem ..., kot je navedeno pri možnih rešitvah 2. zgloda).

Pri tem (3.) zglodu pa se lahko vprašamo tudi o ustreznosti stopnjevanja z zvezo **poleg + predvsem**; poved je laže pravilno zgraditi, če se ne začneja s predlogom **poleg**.

Ali ni bilo mišljeno morda takole:

Ob tem, da prinaša delo s korpusom sodobne jezikovne podatke, kakršni so za uspešno opismenjevanje vsekakor nepogrešljivi/kar je za uspešno opismenjevanje vsekakor nepogrešljivo, (pa) prinaša (tudi) predvsem nove možnosti za razmišljanje o jeziku. // Delo s korpusom pa ne prinaša samo sodobnih jezikovnih podatkov, kakršni so za uspešno opismenjevanje vsekakor nepogrešljivi, pač pa tudi nove možnosti za razmišljanje o jeziku.

NA KRATKO – NEUSTREZEN POPRAVEK, lektor, ki komunicira z avtorjem, pa bi tega tu opozoril na po njegovem nepravilno zgradbo in mu ponudil različne druge možnosti.

4.

Območje je omejeno s pobočji južnoafriškega višavja, zaradi česar je večina padavin orografskih, **ki se jim poleti** pridružijo še konvekcijske.

Območje je omejeno s pobočji južnoafriškega višavja, zaradi česar je večina padavin orografskih, **poleti pa se jim** pridružijo še konvekcijske.

Lektor se očitno mehanično zažene v ki-stavek, ne da bi razmislil o pomenu povedi, ob tem pa ne opazi pravopisne napake (Južnoafriško višavje) in neustreznega oziralnega stavka tam, kjer bi moral biti navaden vzročni:

Ker je območje omejeno ..., je večina padavin ... = Območje je omejeno ..., **zato** je večina padavin orografskih – ne **zaradi česar**!

Naša rešitev:

Območje je omejeno s pobočji Južnoafriškega višavja, **zato** je večina padavin orografskih, **ki se jim/tem pa se poleti** pridružijo še konvekcijske.

POVED ZAHTEVA POPRAVKE, A JE POPRAVLJENA NEUSTREZNO.

5.

Prikazani bodo prizori iz življenja osebe, ki je približno istih let, kot so sami, ki živi na drugem delu sveta, na Kitajskem.	Prikazani bodo prizori iz življenja osebe, ki je približno istih let, kot so sami, in živi na drugem delu sveta, na Kitajskem.
--	--

Gre za priredje dveh ki-stavkov, zato je **popravek ena od pravih možnosti**, prezrto pa je 'na delu sveta':

Prikazani bodo prizori iz življenja osebe, ki je približno istih let, kot so sami, in (ki) živi na drugem koncu sveta, na Kitajskem. Prikazani bodo prizori iz življenja osebe, ki je približno istih let, kot so sami, živi pa na drugem koncu sveta, na Kitajskem.

6.

Skoraj celotni svetovni riž raste na manjših nasadih in je sejan na roko.	Skoraj vsa količina riža raste na manjših nasadih, ki so sejani na roko.
--	---

Nerodno poved (iz diplomske naloge? – celotni svetovni *riž* raste *na nasadih*) je skušal lektor narediti manj okorno, s popravkom – vnosom ki-stavka – pa zadeve ni izboljšal in mu je uspelo med drugim ubesediti, da so nasadi, ne pa riž, sejani na roko.

Možna rešitev:

V svetu je večina riža pridelana/pridelanega v manjših nasadih, kjer je sejan na roko/ročno.// Večina riža na svetu je pridelana/pridelanega v manjših nasadih in je sejan na roko/ročno.

POPRAVEK V SMISLU VNOSA KI-STAVKA JE NEPOTREBEN, POPRAVKA POTREBNEGA MESTA PA LEKTOR NI OPAZIL.

Tako smo razčlenjevali zglede od prvega do zadnjega in ocenjevali potrebnost in pravilnost vsakega posameznega lektorskega posega, čeprav je to brez upoštevanja sobesedila včasih težko. Navajanje vseh naših komentarjev tu ni potrebno in bi bilo morda celo moteče, saj bi se povzetek s tem samo po nepotrebnem še občutno. Za ilustracijo profesionalnega lektorskega pristopa in za uvod v bralčevo lastno razmišljanje za opredelitev do tega jezikovnega vprašanja bi navedeno moralo zadostovati.

Zgledi lektorskih popravkov v objavljenih preglednicah si dejansko zaslužijo pozornost in premislek, saj mečejo slabo luč na vse lektorje. A kot za vsak poklic velja tudi za lektorskega – obstajajo taki in drugačni lektorji pa tudi »lektorji«, poleg tega pa ima lahko lektor tudi dobre in slabe dneve. In ker se zavedamo, da posamezniki, ki se ukvarjajo z lektoriranjem, s slabimi, ne dovolj premišljenimi popravki vse prepogosto kvarijo ugled vseh lektorjev, bi radi prav vse spodbudili k stalnemu izpopolnjevanju, to je vseživljenjskemu učenju, naj bo samostojno ali ob pomoči, lahko tudi s pomočjo našega društva. Seveda pa naša razmišljanja niso namenjena le lektorjem, ampak je zelo dobrodošlo, če najde v njih zase kak jezikovni drobec tudi kdo drug, ki bi si rad razjasnil kakšno svojo jezikovno dilemo.

Napaka je nekaj življenjskega, opozarjanje na napake, tudi opozarjanje na lektorske napake, pa bi moralo biti vselej dobrodošlo, saj samo to vodi v napredovanje. Ob napakah pa se je vendarle treba vprašati tudi, zakaj do njih prihaja. Ta odgovor bi v obravnavanem primeru lahko dala le analiza res velike količine besedil, in to najprej kar nelektoriranih besedil, saj bi samo to pokazalo dejansko sliko stanja, torej tega, kaj lektorje pravzaprav sili, da posežejo v ki-zgradbo. Obenem pa bi bilo treba preveriti tudi to, koliko primernih praktičnih napotkov v zvezi s ki-stavki učenec-dijak-študent sploh sliši med svojim izobraževanjem, od vrtca do diplome, torej kako je to vprašanje obdelano v učbenikih. Ugotovitve bi bile gotovo zanimive.

Kaj torej početi s ki-stavki pri pisanju oz. lektoriranju

Osnovni napotek bi bil: »Po pameti!« Ni namreč vsak »ki« sovražnik, ni pa treba, da ga imamo v vsaki povedi.

- Zanesljivo so primerni ki-stavki **pravi/omejevalni oziralni odvisniki**:
Sir (= tisti sir), ki je mehak, se da mazati.
Take lahko v besedilu ohranimo; a če opazimo, da je ki-jev preveč, lahko tudi za te odvisnike najdemo način, da isto povemo drugače (npr. s pridevnikom, polstavkom).

Neprave/neomejevalne odvisnike pa lahko delimo na:

- take, ki **mimogrede dodajajo neki podatek**:
Sir, ki je mlečni izdelek, je zdrav.
- in take, ki govorijo o **zaporedju dogodkov, o vzročno-posledični zvezi**:
Dražil je psa, ki ga je ugriznil.

Prve neprave odvisnike, torej s tako zgradbo posredovan **drugi podatek**, morda še lahko sprejmemo tudi nespremenjene (čeprav pogojno – če ni ki-

stavkov v besedilu čisto preveč), a slogovno zahtevnejši pisec bo tudi to zgradbo že sam raje nadomestil, npr. s samostojnimi enostavnimi povedmi, priredjem, drugo vrsto podredja. Pri **nepravih odvisnikih**, ki govorijo o **zaporedju** oz. **vzročno-posledični zvezi**, pa bi obvezno dali prednost večji jasnosti, torej drugačni zgradbi povedi: *Dražil je psa, in ta ga je ugriznil.*// *Dražil je psa, ta pa ga je ugriznil.*// Odvisno od sobesedila pa bi šlo še: *Dražil je psa, zato ga je ta ugriznil.*// *Ugriznil ga je pes, ki ga/katerega je dražil.*// *Pes, ki ga/katerega je dražil, ga je ugriznil.*

Ob poplavi ki-stavkov se moramo zavedati, da ni vsak ki-stavek rezultat piščevega temeljitega premisleka. Ne popravljajmo pa mehanično, ne da bi razumeli povedano in brez upoštevanja besedilne okolice, sloga ...

V praktičnih internih navodilih, ki jih je za novinarje dnevnika Večer pred leti pisal Marjan Samec, najdemo med drugim ta napotek:

Praktična stilistika nam za rabo v množičnem občilu priporoča krajše in nezapletene stavke. Če se nam zapišejo predolgi, jih razbijemo na dva ali več krajših. Stavek naj povprečno ne bi imel več kot 20 besed.

In zgled takega popravka:

Na prvo vajo pred 20 leti so prišli le trije, nato se je število članov, ki so do letos, ko so se oblikovali v folklorno društvo Košuta, delovali v okviru kulturno-umetniškega društva, večalo.

=>

Na prvo vajo pred 20 leti so prišli le trije, nato se je število članov večalo. Delovali so v okviru kulturno-umetniškega društva, letos pa so oblikovali folklorno društvo Košuta.

Dodajamo še karikaturu današnjih razmer v jeziku, v luči obravnavanega vprašanja, in sicer vzorec vaškega razglasa, ki je pred časom krožil po elektronski pošti:

Tisti, ki tistega, ki je desko, ki pot, ki proti Zgornjim Ruknjam vodi, kaže, vzel, prijavi, bo dobil lepo nagrado.

Da preveliko pogostnost te zgradbe opazijo tudi drugi uporabniki jezika, pa kaže verzifikacija pesnika Ivana Volariča - Fea, na katero nas je opozoril kolega dr. Peter Weiss:

Ivan Volarič - Feo

PRAŠIČ

ki je cvilil na dvorišču
ogromne kmetije,
ki jo je Androv oče kupil od nekega Italijana,
ki je prekupčeval z zelenjavo in,
ki je povozil pešca na prehodu za pešce,
ki so ga odpeljali v bolnišnico,
ki je med prevozom umrl in,
ki je zapustil ženo in
tri otroke, ki še vsi hodijo v šolo,
ki so jo zgradili Avstrijci pred
stodvajsetimi leti,
ki so že vsi pomrli
ki imajo nagrobnike,
ki so iz marmorja,
ki ga kopljejo na Nabrežini,
ki ni daleč od Trsta,
ki je bil nekoč slovenski,
je crknil predvčerajšnjim —
dva dni preden so ga hoteli zaklati
pred ki
vejica spi

Še nekaj virov za tiste, ki bi se radi poglobili v teorijo za lažjo opredelitev do vprašanja:

Anton Sovre, Oziralni odvisnik – sintaktični omnibus, Slovenski jezik 1939 oz. Nepravi relativniki (Jezikovni pogovori, 1965), dostopno tudi na spletu

Janez Gradišnik, Naš jezik, 1986

Jože Toporišič, Slovenska slovnica, 1976, 2000

Jože Toporišič, Nova slovenska skladnja, 1982

Tomo Korošec, Sovretovi nepravi relativniki, Zbornik SdS, 2002

Robert Cazinkić, Oziralni prilastkovi odvisniki (v: JiS 1999, dosegljivo tudi na spletu: http://www.jezikinslovstvo.com/ff_arhiv/lat1/046/12c04.htm)

Matevž Kersnik, Teorija relativnosti – stavkov, v: Izzivi jezika 2008/09 (na spletu)

Dafne Marko, Damjan Popič, Restriktivnost in oziralni relativniki v slovenskem jeziku, Pravopisna razpotja, ZRC SAZU 2015

In še pogled od zunaj, v angleščini: Vrinda Subhalaxmi Chidambaram (Univerza Princeton, Lawrence 2007):

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download;jsessionid=9EA16E6B6BE9F68E8C9C106093E39C21?doi=10.1.1.607.4963&rep=rep1&type=pdf>

Povzetek jezikovnega pogovora je pripravila Darja Tasič, potem ko je zglede lektorskih popravkov proučila skupina 15 lektorjev. V povzetku pa je lahko kaj tudi samo osebno mnenje njegove sestavljavke.